

RIEKA AKO PRÚD TEXTOV

Ak majú rieky boha – Ister je bohom
Prometeus vôd namiesto ohňa
Juraj Špitzer: *Letná nedeľa*

Rieky obvykle vnímame ako neporušené línie, čo pretínajú hranice a uhládzajú rozdiely. Rieka, o ktorú ide v tejto antológii, vytvára spleť krajinnú scenériu. Nielenže spája prameň s ústím, rôzne mestá a krajiny, ktoré ležia na jej toku, ale práve ona zviditeľňuje všetko to zamotané, konfliktné, súčasnosť nesúčasného, ba dokonca fragmentovanosť celého regiónu. Je to, skrátka, nezvyčajná rieka.

Nezvyčajné sú aj kategórie, v ktorých sa o nej hovorí. Stačí zbežne zalistovať v knihe: „unáša veci, ktoré sa javia ako nezlučiteľné“, „neznesie hegemoniu“, je hranicou „ako berlínsky múr“, „bohom“ alebo „všetkým“, je „cudzozemkou“, ale aj „tým najhlbavejším, najmúdrejším rozprávaním, ktoré nám ponúka geografia nášho kontinentu“ – týmto všetkým je Dunaj. Rieka, s ktorou sa spájajú tie najrozmanitejšie agendy, narácie a tradície.

Pri tolkej rozmanitosti už vôbec neprevapí, keď Péter Esterházy vo svojom románe *Pohľad grófký Hahn-Hahn* s podtitulom *Dolu Dunajom* nadhodí: „Dunaj nie je, to je nad slnko jasnejšie.“ Keďže Dunaj nie je *jedným* prúdom, musíme naň nazerať ako na textový prúd, ktorý vzniká z rôznych vnemov, predstáv a naratívov ako projekčná plocha rôznorodých hľadísk a – povedané s Esterházym – treba ho ponímať ako sonet, spôsob rozprávania, diskurz.

Myšlienka utvárania a pretvárania fyzického priestoru je tiež východiskom koncepcie našej dunajskej antológie; dopĺňa ju časový a historický

rozmer, ktorý je neodmysliteľnou súčasťou rieky nielen ako dejiska historických udalostí, ale aj ako metafory času a dejín. K tomu sa pridávajú otázky, ako napríklad: Ako sa tento veľtok odráža v životných svetoch ľudí a, naopak, čo s ním robia ľudia? Predkladaná antológia chce predstaviť mnohotvárnosť súvislostí, ktoré vznikali v spojení s Dunajom, a prezentuje rieku ako os zhutnených významov, spájajúcu zložitý veľkoregión.

Komentovaný súbor textov síce pozýva na cestu, nesleduje však „prirodzený“ poriadok riečného toku. Rozmanitosť prístupov vyzdvihuje tým, že vždy z dvoch alebo viacerých perspektív osvetľuje centrálné toposy dunajskej krajiny, ako napríklad „prameň“, „luhy“, „ostrovy“, „mosty“, „mestá“, „kanály“, „vojny“, „porážky“, „ústie“ a ďalšie. Ako je teda zrejmé, pôjde o konkrétne miesta, ale aj o miesta rétorické, slúžiace na hromadenie argumentov. Výber textov pôvodom z rozdielnych období a literatúr neukazuje len prekryvanie rôznych perspektív a významov, ale aj mnohotvárnosť súvislostí, v ktorých sa o Dunaji intenzívne premýšľalo. Úvody pred jednotlivými kapitolami informujú o týchto úvahách, objasňujú kontexty každého textu, ako aj dôvody ich spojenia a napokon slúžia na to, aby historické i aktuálne texty naplno zažiarili. Rozmanité úryvky pridružené k jednému toposu prezentujú svoju odlišnosť, dopĺňajú sa alebo vstupujú do vzájomného dialógu. Cieľom nie je len oslava rozmanitosti na príklade Dunaja, na čo sa táto rieka, samozrejme, vynikajúco hodí, ale aj niečo viac, a síce ukázať, akú významovú hutnosť riečny priestor predstavuje a akú komplexnosť skrýva čas sedimentovaný v tomto priestore. Pri výbere tematických ťažísk a textov ani pri reprezentácii literatúr a epoch si, pravdaže, nemôžeme nárokovať úplnosť. Usilovali sme sa však naznačiť mnohotvárnosť kontaktov, vzťahov i rozporov a vniesť do diskusie o Dunaji texty, ktorým sa v tomto kontexte takmer nevenuje pozornosť. Publikáciu ilustrujú rôzne rytiny a fotografie, ktoré rozprávajú vlastné príbehy.

Kniha vznikla v rámci dvojročného projektu financovaného nadáciou Baden-Württemberg Stiftung „An der Donau. Ein europäisches Literaturprojekt“ (Na Dunaji. Európsky literárny projekt) v koncepcii a spoločnej realizácii Ústavu pre dejiny a regionálne štúdiá dunajských Švábov v Tübingene a Ústavu germanistiky na Univerzite Loránda Eötvosa v Budapešti. Samotnej knihe predchádzala dlhšia fáza experimentovania. Časť textov prezentovaných v antológii sme preverili počas seminárov na dunajskom ostrove Szentendre pri Budapešti. Zúčastnili sa na nich študentky a študenti z takmer všetkých podunajských krajín. Úvody k textom obsahujú aj poznatky získané v diskusii s nimi. Koniec koncov, rieka preteká takým rozľahlým priestorom, že ho možno objavovať a chápať len vďaka rozličným formám spolupráce. Aj túto lekciiu nám dal Dunaj.

Edit Király a Olivia Spiridon

[Preklad Jana Cviková]

Donaueschingen: Odraz v prameni Dunaja, 1940